

Szabó Róbert

A LIBERÁLIS INTERNACIONÁLÉ (LIBERAL INTERNATIONAL) MAGYAR CSOPORTJA 1949–1994

Magyarok egy nemzetközi párt szervezetben

A mai értelemben vett politikai pártok a modern polgári társadalmak szü-
löttjei. A pártok országhatárokat átlépő, nemzetközi szintű szerveződésére a
munkásosztály érdekét kifejezni hivatott politikai szervezetek körében találjuk
az első példákat (1864, 1889), de a polgári pártok körében sem volt ismeretlen
— ha ma nem is annyira köztudott — egy ilyen összefogás gondolata.

1823-ban Párizsban adtak ki egy olyan lapot, amely francia és spanyol li-
berálisok, olasz karbonárik, angol radikálisok együttműködését szorgalmazta.
Az európai liberális és demokratikus pártok 1913-ban Hágában alapítottak
nemzetközi politikai szervezetet, ám az rövid ideig működött, a megválasztott
svájci elnök halála és az I. világháború után 1920-ban megszűnt létezni. 1924 és
1934 között francia radikálisok kezdeményezésére 11 ország liberális és demok-
ratikus pártjai — közöttük nyugat- és kelet-közép-európai országok politikai
szervezetei is — egy európai nemzetközi liberális szervezetbe tömörültek (*The
Entente Internationale des Partis Radicaux et des Partis Democratiques*), amely-
nek munkáját és célkitűzéseinek megvalósítását jobb- és baloldali diktatúrák
kiépülése tette lehetetlenné.

A II. világháború befejezése után a politikai pártok nemzetközi szerveze-
tei hamar újraéledtek. 1947-ben több szervezet is megalakult, viszonylag elég
hamar, egymás után. A *Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája* 1947
szeptemberében a kelet-közép-európai szovjet dominanciájú országok Moszk-
vából irányított külpolitikájának termékeként jött létre. S a kommunista orszá-
gok ellenőrzött és egyesített külpolitikájának Moszkvából vezérelt tanácskozó
szerve maradt 1956-os fennállásáig, abban Nyugat-Európát csak az Olasz Kom-
munista Párt és a Francia Kommunista Párt képviselte. 1947. június 3-án Bel-
giumban alakult meg a *Nouvelles équipes internationales*, a kereszténydemok-
rata pártok nemzetközi szervezete, mai jogutódja a Kereszténydemokrata In-
ternacionálé (*Christian Democrat International, CDI*), míg a szociáldemokrata
pártok világuniója, a *Szocialista Internacionálé* újjáalakítására 1951. június
30-án Frankfurt am Mainban került sor.

Tanulmányunk tárgya a Liberális Internacionálé (*Liberal International, LI*), melynek alakuló ülését 1947. április 10. és 14. között az angliai Oxfordban,
a Wadham College-ban tartották. Létrehozásának gondolata 1946. június 16-án

a Belga Liberális Párt centenáriumi ünnepségén fogalmazódott meg, ahol a belga, francia, német, brit, olasz, spanyol, svájci és svéd liberális pártok képviselték magukat. Rövid előzetes oslói tanácskozás után a *Liberal Manifesto* elfogadásakor 19 országból érkezett küldöttek erősítették meg aláírásukkal pártjuk csatlakozását a memorandumhoz. Magyarországról magát liberális pártnak tekintő politikai szervezet (mint a Polgári Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt) nem delegálhatott küldöttet a tanácskozásra. A külföldön élő magyar liberálisok nevében Hevesy Pál volt diplomata, Magyarország egykori állandó népszövetségi képviselője írta alá a memorandumot.¹ (Szerepe erre az egyetlen alkalomra szorítkozott, neve később nem fordult elő az LI és a Magyar Csoport egyetlen iratában sem.) A korábban ismert — főleg a kommunista — nemzetközi szervezetek centralizált működésével ellentétben, az LI a kezdetektől fogva a szabadelvű pártoknak olyan világméretű fóruma volt, amely tagszervezeteit egyenlőnek tekintette, s kiemelt figyelmet fordított a vasfüggöny mögött élő országok száműzött liberálisainak tömörítésére is.

A liberális világszervezet alapintézményei hamar kialakultak; az éves kongresszuson a szervezet tagpártjainak küldöttei, egyéni tagok és megfigyelő státuszú személyek vitatják meg ma is a nemzetközi helyzetet, s a liberalizmus időszerű helyzetével kapcsolatos határozatokat fogadnak el. A kongresszus a legfőbb politizáló fórum, ahol az *LI bizottságai* által kijelölt témákat a nemzeti csoportok ajánlásainak figyelembe vételével nyílt fórumokon beszélnek meg s szavazással alakítják ki a végső határozatokat.

Két kongresszus között az évente három alkalommal ülésező végrehajtó bizottság (*Executive Committee, EC*) az egyik legfontosabb döntéshozó szerv; az adminisztratív ügyeket intézi, s figyelemmel kíséri a nemzetközi politikai helyzetet. (Újonnan belépni szándékozó liberális párt csatlakozásának ügye is eléjük kerül, s álláspontjuk ismeretében dönt a jelölés sorsáról a kongresszus.) Ma már létezik az alelnökökből álló Bureau, 1964-től fóruma van a pártvezérek tanácskozásának (*Leaders' Meeting*), és ismert a speciális szak-albizottságok rendszere (*Special Sub-Committees*) is.

A nemzetközi politikához hasonlóan a politikai pártok terrénumában is jelentkezett a világ kettéosztódása, a hidegháború megnyilvánulása. Ez a Liberális Internacionálé életében is nyomon követhető. A rendelkezésre álló források szerint 1948 végén, 1949. január elején alakult meg a Száműzött Liberálisok Bizottsága (*Committee of Liberal Exiles, CLE*), azon küldöttekből, akik li-

¹ *Julie Smith: A Sense of Liberty. The History of Liberal International. London 1997. 81.* – Hevesy Pál (1883–1987) diplomata, külügyminisztériumi munkatárs. Külföldi jogi tanulmányok folytatása után Budapesten vármegyei jegyző volt, majd 1908-ban külügyi szolgálatba állt. Első állomáshelye Konstantinápoly volt, a Monarchia utolsó diplomatájaként Madridban képviselte a dualista államot. 1927 és 1931 között a Népszövetségnek a magyar delegáció vezetője. 1942-ben kilépett a külügyi szolgálatból, angol állampolgárságot kapott, Londonban élt, később a szigetországból Ausztriába költözött. – Már a kortársak sem voltak teljesen tisztában azzal, hogy ki is képviselte Magyarországot a Liberális Internacionálé megalakításakor. Vészy Máttyás pl. Apponyi György gróf jelenlétére emlékezett. Archiv des Liberalismus (ADL) der Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit. ADL 10472/2, Liberal International:Hungary (BDP, 1957–82). Mrs. Daisy Finney levele Derick Mirfin főtábornak, 1958. január 6.

berális meggyőződésük miatt főleg a szovjet fennhatóság alatt álló kelet-közép-európai országokból voltak kénytelenek elmenekülni. A csoport jelentőségét mutatta, hogy az LI első elnöke, a maga is spanyol emigráns Salvador de Madariaga egyben a CLE vezetője is volt. A bizottság ülésein a mindenkori főtitkár is gyakran megjelent, egyfajta összekötő szerepet is játszott a Végrehajtó Bizottság és a CLE között. A liberális világszervezet alapokmánya szerint az évenkénti kongresszuson mindegyik emigráns tagszervezet három teljes jogú delegátussal, az e szervezeteket tömörítő CLE a végrehajtó bizottságban összesen négy szavazati joggal bíró küldöttel képviseltethette magát.

A kongresszus volt az a fórum, ahol a hazájukban betiltott liberális pártok menekült képviselői a tanácskozás ideje alatt erőteljes lobbitevékenységgel elnyerhették küldött-társaik figyelmét és szavazatát a Kelet-Közép-Európa népeivel foglalkozó határozatok támogatására, ébren tarthatták a nyugat-európai kormányzati pozícióban is lévő liberálisok révén az elnyomott népek ügyét.

Bár sok pozíció fontos az LI munkájában, néhány tisztséget külön is ki kell emelnünk. A szervezet élén megalakulása óta elnök áll, ám a vizsgált időszakban egyszer sem választottak meg a tisztség betöltésére a szigetországban tevékenykedő politikust.² Ezzel ellentétben, mivel a szervezet hivatalos székhelye Londonban a Whitehall-on található, az adminisztráció irányításáért is felelős főtitkári poszton az 1970-es évek végéig mindig angolszász személyiség állt.³ A „patron” tisztség ugyan csupán tiszteletbeli poszt, ennek megszerzése azonban tekintélyt, erkölcsi elismerést jelent minden liberális politikus számára — s némi kiváltságot a kongresszuson és az EC munkájában saját jogon való részvételre — mert a liberális eszmények egy életen át tartó képviselőletének elismeréseként ajánlják fel. Az EC ajánlására a kongresszus dönt a jelöltek megválasztásáról. A, mint említettük, főleg emigráns kelet-közép-európai liberálisokat tömörítő *Committee of Liberal Exiles* (CLE)-ben a nemzeti csoportok közös képviselőitükre titkárt választottak, aki gyakorlati okok miatt minden esetben a szigetország fővárosában élő emigráns volt. Személye azért lett fontos, mert a központ és az Európa nyugati felén szétszórtnan élő csoportok vezetői között a koordinátor szerepét kellett ellátnia. Ezt a tisztséget előbb a litván Stasys

² Az elnökök sorát a volt spanyol köztársasági külügyminiszter, Salvador de Madariaga (1886–1978) nyitotta meg, aki 1952-től utódához hasonlóan haláláig az LI tiszteletbeli elnöke volt. Roger Motz belga szenátor (1904–1964) 1958-ig állt az LI élén, Giovanni Malagodi olasz liberális pártvezér (1904–1991) 1958-tól 1966-ig, majd 1982 és 1989 között két különböző periódusban is elnök volt. Edzo Hendrik Toxopeus a holland liberális párt elnökeként (1918–2009) 1966-ban lett az LI első számú vezetője. Gaston Thorn luxemburgi külügyminiszter (1918–2007) 1970-től tizenkét éven át töltötte be tisztségét. Adolfo Suárez (1932–2014) volt spanyol miniszterelnök 1989-ben került az LI élére, Otto Graf Lambsdorff (1926–2009) korábbi német gazdasági miniszter 1992-től 1994-ig volt az LI elnöke.

³ Peter Calvocoressi az LI első főtitkára 1949-ig, akit egy évig valamint 1951–1957-ben John H. MacCallum Scott követett, közben 1950–51-ben Francis Bennett is betöltötte ezt a tisztséget. Őt 1957. decembertől Derick Mirfin váltotta fel, 1961-től, majd 1975. márciustól egyaránt három-három évig Richard Gillachrist Moore volt a főtitkár. Vernon Dawson tizenegy éven keresztül (1964–1975) volt ezen a poszton hivatalban. A svájci Urs Schoettli személyében 1978-ban első ízben került a posztra a kontinensről származó politikus. A szervezeti átalakítások után a főtitkári tisztség tíz éven át betöltetlen maradt, majd 1992-ben a holland Julius Maaten személyében lett az LI-nek ismét főtitkára.

Žymantas,⁴ 1951-től a bolgár M. J. Pejev,⁵ majd 1963-tól a szerb Nenad Petrović⁶ töltötte be.

A magyar csoport a CLE működésének megindulásakor még nem létezett⁷ és egészen 1950. november végéig nem is jött létre, bár egy-két magyar liberális politikai részvételét már megemlítték.⁸

Magyar politikai megjelenésére azonban nem kellett sokat várni a Száműzött Liberálisok Bizottságában. 1950-ben érkezett menekültként a szigetország földjére Vészy Mátyás, a Polgári Demokrata Párt volt országgyűlési képviselője.⁹ Angol liberális ismerősein keresztül hamar jelentkezett az LI főtitkáránál, aki felhívta figyelmét az emigráns politizálás lehetőségére a CLE keretén belül.

Vészy Mátyást 1951. januárban¹⁰ tüntették fel első ízben a Száműzött Liberálisok Bizottsága (CLE) londoni ülésének jegyzőkönyvében s haláláig tagja maradt a testületnek. Bár 1951. február 16-án alakult csoportja hamarosan csatlakozási szándékát is bejelentette az LI-nek, az egyelőre hivatalosan nem lett tagja a bizottságnak. Egyéni tagsága azonban lehetőséget adott Vészynek arra, hogy a magyar liberalizmus ügyét képviselje. A Vészy-csoport — amely önmagát a liberális száműzöttek bizottsága magyar csoportjának (*Hungarian Group of the Committee of Liberal Exiles*) nevezte — eredeti taglétszámát nem ismerjük, rendelkezésre áll viszont egy későbbi kimutatás, amely szerint 1953 végén 53 tagot számláltak s 14 főből állt a csoport vezetésére hivatott végrehajtó bizottság. A névsorból Vészy Mátyáson kívül csak Emőke nevű leánya, akit a források (férjezett nevén) mint Mrs. D. E. Finneyt említenek, játszott később is fontos szerepet a magyar liberális emigráció tevékenységében. 1951 októberében a CLE titkárhelyettese (*assistant secretary*) lett, egyik feladata volt az ülés-

⁴ Stasys Žymantas (1908–1973): jogász, szerkesztő. A vilniusi egyetem jogi karának dékánja, az 1941. évi felkelés egyik vezetője volt. A megtorlás elől Angliába menekült, csatlakozott a Liberális Internacionáléhoz, megválasztották a Száműzött Liberálisok Bizottsága titkárává. Később az Amerika Hangja Rádió alkalmazta, az USA-ban telepedett le. A külföldi litván szervezetek egyik vezetőjeként több emigráns lap szerkesztője volt.

⁵ Nevén kívül nincs több információnk róla.

⁶ Nenad Petrović (1925): író, politikus. Középkorúként részt vett a németellenes felszabadító mozgalomban, majd az angol hadsereg tolmácsa Olaszországban és Németországban. 1947-től Londonban élt, politikai gazdaságtan tanult. Bekapcsolódott a liberális szerb emigráns irodalmi mozgalmakba, tagja lett a Liberális Internacionálnak, 1963-tól a CLE titkára a szervezet fennállásáig.

⁷ ADL 10415/b, Liberal International : Committee of Liberal Exiles (CLE) 1951. Report by the executive secretary of the CLE to the Conference of liberal Executive 1949. június 3.

⁸ ADL 10472/3, Liberal International Liberal Union, 1949–1963.) 123. John MacCallum Scott főtitkár levele Vészy Mátyásnak. 1950. november 28.

⁹ Vészy Mátyás (1892–1959): ügyvéd, politikus. 1945-től a Polgári Demokrata Párt tagja, országos pártszervező, 1947-től a PDP országgyűlési képviselője, majd párton kívülként vett részt a törvényhozás munkájában. 1949-ben emigrált, Londonban bekapcsolódott a Liberális Internacionálé tevékenységébe, 1955-ig a Magyar Nemzeti Bizottmányban is szerepet vállalt. – Vö. : Szabó Róbert: Egy liberális ügyvéd a parlamenti padsorokban. Vészy Mátyás törvényhozói tevékenysége 1947–1949. In: Pártok, politika, történelem. Tanulmányok Vida István egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk. Réfi Attila, Sziklai István. MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Bp. 2010. 391–402.

¹⁰ ADL 10415/b, Liberal International: Committee of liberal Exiles (CLE) 1951. Jegyzőkönyv a CLE 1951. január 19-ei üléséről

ről elkészített jegyzőkönyvek hitelesítése,¹¹ amelyek alapján képet tudunk alkotni a CLE működéséről is. A CLE tevékenységének kezdeti éveire a szervezeti megerősödés, a más világszervezetekben dolgozó honfitársakkal való kapcsolatkiépítés és közös akciók szervezése volt jellemző. Az emigráns vezetők tisztában voltak azzal, hogy a szervezet jelentősége és jövője tagságuk létszámának növelésétől és az LI-ben való súlyuk erősödésétől függ. 1950 és 1953 között több CLE ülés is foglalkozott jelenlétük erősítésének kérdésével, az 1953-as mondorfi világtársaságra elkészítendő CLE-tagszervezeti brosúra ügyével, többnyire eredménytelenül. Ezekben az ügyekben Vészy Mátyás nagyfokú aktivitást mutatott, például az 1952-es strasbourg-i kongresszus előtt csoportja nevében hat pontos kiegészítő javaslatában egy újabb bizottság létrehozásának szükségességét indokolta (*Provisional Committee of the Liberal Movement for an United Europe*) a CLE végrehajtó bizottsága előtt.¹² 1951-ben több alkalommal a BBC magyar adásában is népszerűsítette a liberális eszméket.

A liberális gondolat magyar emigrációs képviselőinek ügye évekig két párhuzamos vonalon futott. Két álláspont, két személy és két felfogás jellemezte azokat az éveket, amelyek során hol egymással vitázva, olykor egymást cáfolva és támogatva, mindvégig saját csoportjuk képviselőire helyezve a hangsúlyt küzdöttek az egyedüli legitimitásért. Míg Vészy Mátyás személyében a magyar liberalizmusnak az 1945 utáni nemzedéke jelentkezett, gróf Apponyi György¹³ a Horthy-korszakban tevékenykedő hazai liberálisok nevében vindikálta magának és híveinek a magyar liberalizmus nemzetközi képviselőit. Apponyi, mint a new yorki Magyar Nemzeti Bizottmány belgiumi képviselője megpróbálkozott egy emigráns magyar liberális párt, illetve csoport megszervezésével is. Támogatói között Fábíán Béla,¹⁴ Lázár Miklós¹⁵

¹¹ ADL 10415/b, Liberal International Committee of liberal Exiles (CLE) 1951. Jegyzőkönyv a CLE 1951. október 19-ei üléséről, valamint ADL 10472/3, Liberal international : Liberal Union 1949–63. 102. Vészy Mátyás levele John Maccallum Scott főtítkárnak 1953. július 12. – Vészy Emőke, Mrs. Daisy E. Finney (1933): ügyvéd. A londoni egyetemen szerzett jogi oklevelet, majd ügyvédi diplomát. Jogi munkakörökben dolgozott, előbb a British Council magyar osztályának szakértőjeként, majd a Szabad Európa Rádió európai jogi osztályának munkatársaként, később 18 évig a *Békehadtest* alkalmazottja volt.

¹² ADL 10415/b, Liberal International Committee of liberal Exiles (CLE) 1951. Jegyzőkönyv a CLE 1952. márciusi üléséről.

¹³ Apponyi György (1898–1970): földbirtokos, legitimista, majd liberális magyar politikus. A Rassay Károly vezette Nemzeti Szabadelvű Párt tagja, 1931–1944 között országgyűlési képviselő. A német megszálláskor letartóztatták, Mauthausenbe hurcolták. Kiszabadulása után nem tért vissza Magyarországra. Részt vett a külföldi magyar emigráció tevékenységében. – Vö.: *Szabó Róbert*: Legitimista politikus egy liberális pártban. Adalékok gróf Apponyi György politikai életrajzához (Éberhárd, 1898 – Saarbrücken, 1970). In: MTA–ELTE Pártok, Pártrendszer, Parlamentarizmus Kutatócsoport évkönyve 2010/2011. Szerk. Réfi Attila, Sziklai István. MTA–ELTE Pártok, Pártrendszer, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Bp. 2011. 81–92.

¹⁴ Fábíán Béla (1889–1966): ügyvéd, politikus, publicista. 1922-től 1939-ig képviselő a Nemzeti Demokrata Párt, ill. az Egyesült Szabadelvű és Demokrata Ellenzék programjával. A német megszállás idején koncentrációs táborba hurcolták. Kiszabadulása után külföldön maradt. 1948. októbertől az USA-ban élt. 1957-ig a Magyar Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottság tagja, a társadalompolitikai bizottság vezetője.

¹⁵ Lázár Miklós (1887–1968): újságíró, szerkesztő. 1921-től a *Reggel* című hétfői lap főszerkesztője. 1925-ben a budapesti fővárosi törvényhatósági bizottság tagja. 1930-ban, valamint 1931-től 1936-ig országgyűlési képviselő. 1948-ban Nyugatra menekült, a Szabad Európa Rádió New York-i külső munkatársa. 1954 novemberétől 1957. július végéig a müncheni szerkesztőség munkatársa.

és Durugy Ferenc¹⁶ neve, mint prominens hazai liberálisok neve többé-kevésbé még az óhazában is ismert volt. Az 1951. december 1-jén megalakított Demokrata Párt (*Democratic Party of Hungary*) egy általuk jogelődnek tekintett párt ötven év előtti megalakulására utalva bontott zászlót.¹⁷ A new yorki központtal, Fábíán Béla elnökletével létrehozott csoport feladatának a liberális és demokrata érzelmű magyar emigráció összefogását és egyesítését jelölték meg a Magyar Liberális Unió (*Hungarian Liberal Union, HLU*) keretében, amelyet az emigránsok gyűjtőhelyének szántak. Fő céljuk a „a kommunizmus elleni harc és a vasfüggöny mögötti Európa liberalizálása” volt, ezért liberális gondolkodású egyesületek, szervezetek csúcsszervezeteként kívánták azt működtetni. (Ehhez való csatlakozásra szólították fel 1951. október elején a londoni csoportot is.)¹⁸ Két nappal később Apponyi György, mint az új szervezetnek a Liberális Internacionáléval kapcsolatos ügyeiben egyhangúan megbízott képviselője benyújtotta csatlakozási kérelmüket az Internacionálé főtitkárának.¹⁹ Az LI és a CLE a felvételi kérelemmel jelentkező csoport összetételének és létszámának bővítését ajánlotta.²⁰ A felvétel előtt a CLE vezetői a két magyar csoport viszonyának tisztázását is sürgették, ezért tárgyalásra bízatták őket. A jelentkezőket fel-szólították, hogy csoportjuk bővítését oldják meg pártokhoz még nem tartozó, liberális gondolkodású személyek bevonásával.

Az emigrációs létre jellemző, évekig tartó rivalizálás vette ezzel kezdetét. Az Apponyi-csoport (*Hungarian Bourgeois Democratic Party of Exiles*) tagjainak a két világháború közötti liberális politikai és parlamenti múltjára hivatkozott, s arra, hogy személyükkel a magyar liberális jogfolytonosságot hangsúlyozzák; emellett Apponyinak az LI megalapításában játszott — inkább csak vélelmezett — szerepére, kialakult kapcsolatrendszerére utaltak. A riválisnak (is) tekintett Vészy-csoportban politikai múlttal nem rendelkező, tapasztalatlan társaságot láttak. Vészy Mátyás leveleiben csoportja nagyobb létszámára, jelentkezésük korábbi időpontjára s olykor a nevével fémjelzett társaság demokratikusabb összetételére utalt.²¹ A nézeteltérés

¹⁶ Durugy Ferenc (1894–?): jogász, minisztériumi osztályfőnök. 1919-től a Külügyminisztérium alkalmazottja, 1941-től Magyarország nizzai képviselőjének munkatársa. 1947–1948-ban rendkívüli követ, majd állásából elbocsátották. Az USA-ban telepedett le, a Liberal Democratic Union of Central Eastern Europe in the United States c. szervezet főtitkára lett. 1962-től a CLE Magyar Csoport tagja, delegált az 1962. évi hágai kongresszuson s jelölt volt a St. Gallenben rendezett találkozón is.

¹⁷ A névválasztásnál feltehetőleg az 1900. március 11-én megalakult mérsékelt polgári demokrata parlamenti pártra utaltak, amely Vázsonyi Vilmos pártvezérsége alatt a választójog megreformálásért szállt síkra, a politikai szabadságjogok, az általános titkos választójog kivívását követelte. Vö. Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010) I. kötet. Parlamenti választásokon jelöltet állító pártok. Főszerk. Vida István. Gondolat Kiadó – MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Bp. 2011. 45–46.

¹⁸ A megalakulás ténye és célja ellentmond Borbándi Gyula megállapításának, miszerint a magyar liberálisok nem alakítottak pártot az emigrációban. -Vö. *Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza, 1945–1985. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1985. 103.*

¹⁹ ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–63.. 111. Apponyi György levele John MacCallum Scott LI főtitkárhoz. 1951. december 3.

²⁰ ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–63. 104. Apponyi György levele John MacCallum Scott LI főtitkárhoz. 1952. február 15.

²¹ ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–1963. 78. és 76. Apponyi György levele Fiona Baker LI végrehajtó titkárhoz. 1954. március 2. valamint Apponyi György levele Roger Motz LI elnökhöz és az LI Végrehajtó Bizottságához. 1954. március 17.

végső oka nem politikai-elvi jellegű volt, hanem presztízis szempont és némi személyes ellentét dominált. Eleinte Apponyiék látszottak győztesnek, a CLE 1954. áprilisban elfogadott felvételi határozata azonban a Vészyékkel folytatandó egyesítő és egyeztető tárgyalást is előírta számukra. A megbeszélések sokáig elhúzódtak. Amikor 1957. decemberben Vészy csoportja is bekerült a CLE tagjai közé, a lengyel emigránsokhoz hasonlóan a magyar liberálisokat is két csoport képviselte. Ez a tény Apponyit elutasító álláspontjának módosítására ösztönözte, s hajlandó lett a Vészy-csoporttal kölcsönösen előnyös, harmonikus — az LI által már évekkel korábban is javasolt — kapcsolat kialakítására.²² Ennek végző megoldására 1958 júniusában kompromisszumot dolgozott ki: a két csoport egyesülését indítványozta a kisebb politikai múlttal és tapasztalattal, de nagyobb létszámmal rendelkező Vészy Mátyás vezetésével, aki közvetlenül tudná képviselni a magyar liberalizmus és a száműzött magyar liberálisok érdekeit. Apponyi megegyezés híján, kilátásba helyezte minden világszervezeti tisztségéből (így a Liberális Internacionálé Végrehajtó Bizottsága) való lemondását, azt, hogy egyik csoportot sem képviselve, egyéni tagként folytatja liberális tevékenységét.²³ (A képviselő megosztásának ötlete csírájában már 1953-ban megfogalmazódott Apponyi írásaiban, amikor Vészy londoni képviselőjét és a CLE-ben betöltendő vezető szerepét javasolta, maga pedig az EC-ben képviselte volna a magyar liberalizmus ügyét.)²⁴ Apponyit liberális tevékenysége elismeréseként a Végrehajtó Bizottság döntésének megfelelően a világszervezet 1963-ban St. Gallenben tartott kongresszusán az LI patronjává (tisztelőbeli alelnök) választották.²⁵ (Utolsó ismert levelében méltatta a magyar liberálisok háború előtti és alatti küzdelmét, ugyanakkor jogosnak és megkérdőjelezhetetlennek tartotta a magyar liberális emigráns csoport — Vészy utódainak — a hagyományoknak megfelelő s általa is sikeresnek tartott munkáját.)²⁶ Az 1956-os magyar forradalom leverése utáni exodus hullám a magyar liberális mozgalom megújulását és vérfrissítését eredményezte. Az LI-ben a magyar képviselő kizárólagosságáért folytatott küzdelemben a Vészy- és az Apponyi-frakció kezdettől fogva zömében idős tagokból állt, szimpatizánsaik körében is az idősebb korosztály dominált. Az általános kioregedés miatt is sürgőssé vált az évtizedek óta a külföldi emigráns létben élők mellett a frissen kimenekült fiatalabb korosztályok között olyan liberális gondolkodású személyeket találni, akik át tudják venni a stafétabotot s egyúttal utánpótlásként számba jöhetnek a magyar liberális mozgalom számára. A lehetőség elvileg mindkét frakció számára adott volt ugyan, de sikerült Vészy és köre tudott inkább felmutatni. Ehhez persze szerencsés véletlenek összjátéka is kellett.

²² ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–1963. 21. Derick Mirfin főtitkár levele Apponyi Györgyhez. 1958. január 1.

²³ ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–1963. 13. Apponyi György levele John MacCallum Scott főtitkárhoz 1958. június 21.

²⁴ ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–1963. 87. Apponyi György levele Fiona Baker LI végrehajtó titkárhoz. 1953. november 13.

²⁵ ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–1963. 6. Apponyi György válasza Richard Moore főtitkár részére. 1963. július 14.

²⁶ ADL 10441/2b, Liberal International: Committee of liberal Exiles (CLE) (1957–1966)/1. Apponyi György levele Barbara Solomons LI adminisztratív titkár részére. 1964. december 16.

Az LI 1957-es oxfordi kongresszusának egyik fő témája Magyarország volt. A Vészy-csoport a kongresszusi felkészülés során az 56-os forradalom bukása után menekültektől támogató nyilatkozatokat szerzett be, mely szerint a ők is támogatják és bizonyítják, hogy Vészy és társai a magyar liberalizmus egyedüli követői. Az egyik támogató személy — biztonsági okok miatt neveket nem, csak tevékenységi köröket és többnyire hamis monogramot adtak meg — a későbbiekben fontos szerepet töltött be a magyar csoport tevékenységében.

Vészy Mátyás egyik budapesti barátjának fia, Szöllősy Pál²⁷ 1956. decemberben vette fel az 1949-ben megszakadt kapcsolatot családjuk londoni barátjával. A fiatal ügyvéd — akit Vészy mérsékelte, a szélsőségektől mentes, a liberalizmus eszméjéhez közel álló gondolkodásúnak ismert — az emigránsok többségétől eltérően az 1956-os forradalomban játszott szerepe előtt is foglalkozott közéleti politizálással; az 1947. évi országgyűlési választások idején, pártunkívülként a Polgári Demokrata Párt (PDP) egyik budai választókerületében bizalmi volt. 1946–1948-ban a jogi kari egyesület főtitkáraként tevékenykedett amíg az ÁVH fenyegetése miatt minden politizálástól visszavonult. Kialakult levelezésükben Vészy kezdettől fogva az LI Magyar Csoportjához való csatlakozásra buzdította, mert visszavonulása esetére benne látta a liberális emigráns csoport későbbi vezetőjét.²⁸ Megnyerése érdekében azzal érvelt, hogy a szocialista/szociáldemokrata és a kereszténydemokrata pártok nemzetközi szervezeteiben tömörült magyar emigránsok²⁹ mellett nemzeti érdek, hogy a Liberális Internacionáléban is erős magyar képviselő legyen jelen. Maga is érezte, hogy a magyar liberalizmus külföldi képviselője számára generációváltásra van szükség: „Ti vagytok a jövő és nem az a pár tehetetlen...” – írta egyik első levelében.³⁰ Hosszas érvelésére Szöllősy mint a St. Galleni Gazdasági Főiskola hallgatója három hónapos koppenhágai szakmai gyakorlata idején, 1958 késő nyarán elvállalta, hogy az Internacionálének éppen a dán fővárosban rendezett kongresszusán a CLE Magyar Csoportja javaslatának előadója lesz, majd a Végrehajtó Bizottság tagjaként³¹ megismerkedett a világszervezet vezetőivel, néhány politikussal. A sikeres bemutatkozás eloszlatta korábbi kétségeit, így bejelentette a Vészy vezette magyar csoporthoz (*Hungarian Group of the CLE*) való csatlakozását. Még a csoport vezetőjének életében előbb a VB tagja, majd csoport alelnöke lett.³² Érdemi politikai tevékenységet azonban tanulmányai miatt 1960. októberig nem fejtett ki. Csupán az 1959 áprilisában, a Zürichben

²⁷ Szöllősy Pál (1927): ügyvéd, közgazdász, vállalati jogász. 1950-ben a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogi doktorátust, 1955-ben ügyvédi oklevelet szerzett. Veszprémi ügyvéd, 1956. októberben a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács jogi tanácsadója és megbízottja a helyi lapnál. 1956 decemberében Ausztriába menekült, 1957. augusztus végéig a Bécsi Magyar Híradó szerkesztője volt, (Paál Szabolcs néven) Svájcban telepedett le, a St. Galleni Gazdasági Főiskolán közgazdász doktorátust szerzett. Biztosítási jogásként Genfben, majd 1964 és 1992 között Zürichben dolgozott.

²⁸ Szöllősy Pál iratai. (A szerző birtokában.) Vészy Mátyás levele Szöllősy Pálhoz, 1958. május 5.

²⁹ Akik a szociáldemokrata Kéthly Anna, illetve a kereszténydemokrata Közi-Horváth József személyében nyugaton is elismert, tekintélyes politikusokkal rendelkeztek.

³⁰ Szöllősy Pál iratai. Vészy Mátyás levele Szöllősy Pálhoz, 1957. július 7.

³¹ Szöllősy Pál iratai. Vészy Mátyás levele Szöllősy Pálhoz, 1959. március 19.

³² Szöllősy Pál iratai. Vészy Mátyás levele Szöllősy Pálhoz, 1958. február 13.

megrendezett végrehajtó bizottsági ülésen — lakóhelyéhez közel — tudta a CLE egyik delegátusi posztját elvállalni.³³ Időközben a Vészy és az Apponyi vezette csoport együttműködése konszolidáltabb formát mutatott. Az 1957-es kongresszuson Vészy mellett leánya, Emőke és Hammersberg Viktor,³⁴ valamint a Fábíán-Apponyi vezette csoport képviselője is megjelent. 1959-ben az itáliai Gardone-ban Hammersberg mellett Markos Hannát³⁵ nevezték meg a CLE részéről, mint potenciális magyar küldöttet. Bár a CLE még Apponyi csoportját tartotta egyedül affiliáltnak — Apponyit delegálták például a végrehajtó bizottságba is — akadályoztatása esetén már Vészy Mátyás volt a kijelölt helyettese.³⁶ A Vészy-csoport helyzete fokozatosan megszilárdult: 1958. januárjában még megfigyelő státuszban voltak a CLE-ben,³⁷ majd nemcsak, hogy támogatták a teljes jogú tagságuk elnyerését, de kilátásba helyezték Vészy megválasztását a CLE egyik alelnökének is.³⁸ A Száműzött Liberálisok Bizottságán belül Vészy Emőke pozíciói is erősödtek; 1957-ben a Magyar Csoport titkára,³⁹ 1958 végétől a CLE ügyvezető titkára (*acting secretary*) a szervezet végleges titkárának megválasztásáig,⁴⁰ majd 1960 márciusában a CLE titkárának választották meg s egyben átvette elhunyt apja helyét is a végrehajtó bizottságban.⁴¹ A CLE titkáraként ő volt a közvetlen kapcsolat a mindenkori főtitkár és a CLE keretében tevékenykedő nemzeti csoportok között. Sokrétű feladata közé tartozott az Internacionálé utánpótlását szervező *School of Freedom* tanfolyamaira angol és francia nyelvet beszélő, fiatal, liberális gondolkodású ifjak, leányok beiskolázásának elősegítése és előkészítése. A két csoport párhuzamos működése erre az időre teljesen zökkenőmentessé, súrlódásmentessé vált; ezt az Internacionálé vezetése elfogadta, sőt ez az adminisztráció tekintetében is dokumentálható.⁴² Apponyi s az Egyesült Államokban működő liberális csoport (*Liberal Democratic Union of Central Eastern Europe in the USA*) nevében is jelentkező Durugy Ferenc kapcsolata a CLE-vel is rendeződni látszott,⁴³ bár az amerikai

³³ Szöllősy Pál iratai Szöllősy Pál levele Vészy Mátyáshoz, 1959. április

³⁴ Szöllősy Pál iratai. Vészy Mátyás levele Szöllősy Pálhoz, 1957. július 7. – Hammersberg Viktor 1956 előtt a Ganz-MÁVAG főtisztviselőjeként dolgozott.

³⁵ Személyéről nem sikerült bővebb információt szerezni, korábban neve az LI School of Freedom hallgatói között is szerepelt.

³⁶ ADL 10441/2a, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1957–1966. Mrs. Daisy E. Finney levele Derick Mirfin főtitkárnak, 1958. december 2.

³⁷ ADL 10441/2a, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1957–1966. M. J. Pejev CLE titkár levele Johnson LI titkárnak, 1958. január 11.

³⁸ ADL 10441/2a, liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1957–1966. M. J. Pejev CLE titkár levele Derick Mirfin főtitkárnak, 1958. január 9.

³⁹ ADL 10472/3, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1949–1963. 13. Mrs. Daisy E. Finney levele Derick Mirfin főtitkárnak, 1957. november 19.

⁴⁰ ADL 10441/2a, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1957–1966. Mrs. Daisy E. Finney titkárhelyettes levele Derick Mirfin főtitkárnak, 1958. december 2.

⁴¹ ADL 10512/3, Liberal International: Committee of liberal Exiles (CLE) 1953–1966. Jegyzőkönyv a CLE 1960. március 2-i üléséről.

⁴² ADL10441/2a, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1957–1966. A tagnyilvántartások szerint 1955 és 1962 között mindkét csoport külön-külön fizette be az évi 5 angol fontnyi tagdíjat.

⁴³ ADL 10441/2a, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union) 1957–1966. Durugy Ferenc levele Derick Mirfin főtitkárnak, 1957. november 22.

liberális magyar szervezettel a kölcsönösen előnyös kapcsolatok kiépítése a gyakorlatban igen vontatottan haladt.

A Liberális Internacionáléban az emigráns csoportok működése — s ebben a vonatkozásban a magyar csoportok sem voltak kivételek — eléggé sajátosan alakult. A világszervezet adminisztrációjától eltérően nem voltak hivatalos alkalmazottaik, más pártokhoz hasonló tagsági igazolvánnyal nem rendelkeztek, szigorú pártnyilvántartást sem vezettek. A politikai tömegpártokra jellemző tervszerűség, a naptári rendszerű rendezvények és akciók helyett kicsit a 19. századi állapotokra hasonlítva inkább a társasági, klubszerű működés jellemezte ezeket a csoportokat. Ahhoz, hogy valaki bekerüljön egy emigráns csoportba tagok egyöntetű véleményére volt szükség, és a liberális elvek elfogadása és képviselése, minden bal- és jobboldali szélsőségtől való tartózkodás volt a fő kritérium. Az 1950-es évek végén a CLE és az LI központja között ellentétek merültek fel; az emigránsok azt panaszolták, hogy a liberális világszervezet vezetése által elfogadott határozatokban, a nemzetközi helyzet értékelésénél nem veszik eléggé figyelembe a kelet-közép-európaiak véleményét, nem utasítják el egyértelműen a szovjet álláspontot, s ezt a szovjetek által nyomott országok közvéleménye csaldottsággal éli meg.⁴⁴ A központ szerint viszont nem látható eléggé a CLE aktivitása, súlytalanságának okát az alapszabályban az emigráns szervezetet megillető képviselői, szervezeti jogok ki nem használásában és a nyilvánosság előtti ismeretlenségével, publikálási lehetőségek hiányával magyarázta.⁴⁵ A felrótt vádakra hamarosan csattanós válasz érkezett; Pétery Zoltán⁴⁶ és Szöllősy Pál — hazai családtagjaikat védendő okok miatt álnéven — válaszoltak Ljubo Sirc⁴⁷ cikkére, amelyben a magyar liberálisok nevében a szlovén szerző Kelet-Közép-Európa jövőjével kapcsolatos állításainak egy részét vitatták. Helyeselték a fokozatos konföderáció ideáját, támogatták, hogy Trianon következményeit békés tárgyalások utáni határkiigazítások révén rendezzék. Elfogadták az önálló Szlovákia létét, de elutasították a kossuthi dunai konföderáció kiterjesztését bolgár, török és görög területek bevonásával, elsősorban etnikai elvek miatt.⁴⁸

⁴⁴ ADL 10441/2a, Liberal International: Hungary (BDP, Liberal Union)1957–1966. Mrs. Daisy E. Finney titkárhelyettes levele a CLE nevében Derick Mirfin főtítkárnak, 1959. május 25.

⁴⁵ ADL 10512/3, Liberal International: Committee of liberal Exiles (CLE) 1953–1966. Jegyzőkönyv a CLE 1960. március 2-i és május 19-i üléséről.

⁴⁶ Pétery Zoltán (1925–2012): geológus, közgazdász, egyetemi tanár. Diákkorában kapcsolatba került a katolikus tömegmozgalmakkal, a KALOT-tal, 1944-ben részt vett a németellenes ellenállásban. A Budapesti Közgazdasági Egyetemen geológus és közgazdász fokozatot szerzett. 1951–56-ig a Budapesti Városépítészeti Tervező Irodán dolgozott, 1956 decemberében Ausztriába, majd Svédországba menekült. A lundi egyetemen doktorált, 1990. évi nyugdíjaztatásáig a gazdaságföldrajz docense volt.

⁴⁷ Ljubo Sirc (1920): közgazdász, politikus. 1944-től a szlovéniai partizánmozgalomban harcolt. Liberális nézetei miatt a titói Jugoszláviában halálra, majd 20 évi börtönre ítélték. Kimenekítése után Angliába ment, a Glasgowi Egyetemen tanított, a szocialista országok gazdaságtörténetével foglalkozott. Csatlakozott a Liberális Internacionáléhoz. A független Szlovénia kikiáltásakor bekapcsolódott a szlovéniai pártküzdelmekbe, az 1992. évi elnökválasztáson a Liberális Demokrata Párt jelöltje volt. – A cikk címe: The Future of South-Eastern Europe, Pall Mall Quarterly, 2. (1959) 3–10.

⁴⁸ József Nagy [Pétery Zoltán] and Szabolcs Pál [Szöllősy Pál] More Thoughts on The Future of South Eastern Europe. Pall Mall Quarterly, 3. (1960–61)22–27.

Szöllősy mint alelnök — még ha nem is tudott olyan mértékben részt venni az LI CLE tevékenységében, mint Vészy Mátyás és leánya — kezdettől fogva a csoport létszámának növelésére törekedett. Ismeretségi körében, a magyar emigránsok soraiban olyan személyekkel próbálta felvenni a kapcsolatot és megnyerni őket az ügy számára, akik a liberális alapelvek vállalása mellett hajlandók és képesek részt venni az LI CLE Magyar Csoportja aktív képviseleti munkájában. Az emigráns életforma közepette ez nem kis feladat volt: egzisztenciális okok miatt mindenki állást vállalt, hivatásos politikusi gárda kiépítése, nevelése szóba sem jöhetett. Minden tag hivatali elfoglaltsága mellett, családja és saját szabadideje rovására vállalta a feladatokat, az LI kongresszusán, annak végrehajtó bizottságában vagy a CLE összejövetelein a részvételt és képviseletet. A csoporton belüli kapcsolattartás levelezés és telefon útján történt, talán egyetlen alkalom sem volt, hogy akár a csoport vezetősége teljes létszámában összeüljön, találkozzon. Azokban az országokban, ahol nagyobb létszámú háló, emigráns közösség tömörült, a helyi vezetés és a szimpatizánsok között a találkozás gyakoribb lehetett. A csoport döntésében a konszenzuson alapuló többségi elv volt a domináns, a felmerült kérdésekről sok esetben telefonon konzultálva alakították ki a közös álláspontot, amelynek háttere nem minden esetben érhető tetten a dokumentumokban. Nem is kis gondot okozott az LI EC ülésein, de még inkább az éves kongresszusokon való magyar képviselet biztosítása, az alkotmány adta lehetőségek kihasználása a végső döntések meghozatalakor, a magyar érdekek állandó érvényesítése. A kongresszusi képviselet sok esetben csak liberális szellemiségű „külső támogató” bevonásával volt lehetséges Európában is (például 1961-ben Támedly Erzsébet volt a CLE magyar csoportjának jelöltje a brüsszeli kongresszusra,⁴⁹ majd 1969-ben is, amikor Sodró László képviselte ily módon a CLE Magyar Csoportját a végrehajtó bizottság egyik ülésén).⁵⁰ 1979-től a probléma még inkább akuttá vált, amikor kongresszusi helyszínként tengerentúli városok is felmerültek. Bár a Magyar Csoport zömmel Nyugat-Európában és Skandináviában rendelkezett képviselettel, megkísérelték egy amerikai bázis kiépítését is. Szilassy Sándor,⁵¹ Szöllősy egykori veszprémi ügyvéd kollégája és barátja — aki 1961-ben csatlakozott hozzánk — felhatalmazásukkal megpróbálta egy észak-amerikai csoport létrehozását is. (Kezdeti biztató lépések után azonban Szilassy gyakori munkahely változtatása miatt ez nem járt eredménnyel.) Sikerült viszont ez Belgiumban, az

⁴⁹ Nevén kívül alig rendelkezünk róla információval, még 1963-ban is a magyar csoportnál tűnt fel.

⁵⁰ Sodró László (1932): mérnök, üzletember. A miskolci Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetem kohómérnöki szakán szerzett oklevelet. Harcolt az 56-os forradalomban, majd bukás után Angliába menekült. Birminghamben, majd Spanyolországban egy angol autóipari cég mérnökeként dolgozott, az 1970-es évektől egy kanadai nagyvállalat európai eladási főnöke volt.

⁵¹ Szilassy Sándor (1921–2004): ügyvéd, könyvtáros, egyetemi tanár. A Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán doktorált. 1949-től ügyvédi gyakorlatot folytatott Veszprémben. Az 56-os forradalmat követően az USA-ba emigrált, ahol Indiana egyetemén könyvtár- és történettudományból Master of Arts diplomát szerzett. 1960-tól több egyetemen könyvtáros, majd egyetemi könyvtárigazgató és tanár. – Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál, a CLE magyar csoport alelnöke és Mrs. Daisy E. Finney titkár megbízólevele Szilassy Sándor részére, 1961. július 7.

ott élő Halász Iván⁵² révén erősebb csoportot létrehozni. Az LI EC londoni ülésén Vészy Emőke — ha munkája és családja miatti elfoglaltsága lehetővé tette — a CLE képviselőjében rendszeresen megjelent és képviselte a CLE-ben egyesített csoportok és a magyar liberálisok saját álláspontját.⁵³ 1963-tól azonban ez a lehetőség is megszűnt, mert a CLE titkári megbízatásáról lemondott.⁵⁴

A CLE-ben tömörült országok súlyát jól tükrözi képviselőik erőssége. Miután főleg Kelet-Közép-Európa és a Baltikum elnyomott, szovjet megszállás és befolyás alá került népeinek liberálisait reprezentálták, feltételezhető lenne, hogy minden ország létre hozni emigráns liberális csoportot. Ez azonban nem egészen így történt; a CLE fennállásáig igen erős, befolyásos csoporttal a magyarok mellett két nemzet, a lengyel és a jugoszláv rendelkezett – utóbbi csoportban etnikai alapú szerveződések voltak jellemzők, s így szerb, szlovén és bosnyák frakcióra tagolódtak. A lengyel nemzeti csoport létszáma volt a legnagyobb, s közülük került ki — Madariaga után — a CLE elnöke⁵⁵ is, amely pozíció azonban nem járt különösebb jogosítványokkal. Kezdetben erős csoportot állítottak ki a litván liberális emigránsok, míg az észt csoport csak 1983-ban jött létre. Román és bolgár liberális emigráns csoport nem alakult meg, bár lehettek egyéni tagjaik az Internacionáléban; Dél-Európa katonai diktatúra alá került országaiból, Görög- és Spanyolország területéről érkezők csak jóval később próbáltak kiépíteni.

A magyar liberálisok emigráns képviselői hamar felfigyeltek az erdélyi magyarságot sújtó diszkriminatív intézkedésekre, s ezt a szervezet fórumain több ízben szóvá is tették. Az 1965-ben a svédországi Saltsjöbadenben rendezett kongresszuson a CLE nevében Szöllősy és Vészy Emőke aláírásával benyújtott egyik javaslat a kongresszus napirendjére kívánta felvetetni a romániai magyar kisebbség jogfosztásáról szóló nyilatkozatot. A „Memorandum” ügye⁵⁶, amelynek forrásanyagát Svájcba menekült erdélyi magyarok beszámoló is bővítették, a kongresszus előtti sajtókonferencián is — ahol Hámori László⁵⁷ és Bejczy Antal⁵⁸ külső megbízottként jelent meg Szöllősy Pál kérésére —

⁵² Halász Iván (1928): jogász, üzletember. Az ELTE-n szerzett jog- és államtudományi doktorátust 1951-ben, majd a Tanimpex Külkereskedelmi Vállalatnál dolgozott. 1956 novemberében Brüsszelbe emigrált, ahol saját export-import vállalatot szervezett, s azt vezeti ma is.

⁵³ Szöllősy Pál iratai. Vészy Emőke levelei Szöllősy Pálhoz, 1960. június 13., 1963. április 2.

⁵⁴ Szöllősy Pál iratai. Vészy Emőke levele Szöllősy Pálhoz, 1963. április 2.

⁵⁵ Edward Bernard Raczynski (1891–1993), a londoni emigráns lengyel kormány volt külügy-minisztere töltötte be leghosszabb ideig ezt a tisztséget.

⁵⁶ Memorandum on the problem of the Hungarian Minority living in Tansylvania. Submitted by the Hungarian Group of the CLE Paul Szöllősy chairman, Mrs. D. E. Finney secretary.

⁵⁷ Hámori László (1911–1983): újságíró, író. Budapesten a Népszava munkatársa volt, 1949-ben emigrált Svédországba főleg svéd napilapokban publikált. Német, angol, svéd nyelven jelentek meg írásai, könyvei.

⁵⁸ Bejczy Antal (1930): fizikus, úrkutató. A Budapesti Műszaki Egyetem villamosmérnöki karának hallgatójaként 1956-ban hagyta el az országot. A Nyugatra menekült Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége (UFHS) alapító tagja, az 1960-as években a belgiumi Louvain-ban újraalapított Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom (KMEM) egyik vezetője. Norvégiában folytatta tanulmányait, diplomájának megszerzése után három éven át az oslói egyetemen tanított. 1966-tól NATO-ösztöndíjjal az Amerikai Egyesült Államokban tanult tovább a California Institute of Technology egyetemen. 1969-től nyugdíjazásáig a kaliforniai NASA Jet Propulsion Laboratory (JPL) kutatójaként a távoli úrkutatás témáiban dolgozott.

szóba került volna. A Magyar Csoport kezdeményezése azonban nem ért el sikert; szervezési hibák miatt a sajtókonferencián az ügy nem került napirendre, a kongresszuson a delegátusok a NATO és az Európai Közösség (EK) problémáival foglalkoztak, s a CLE tagcsoportjai előre nem egyeztetett javaslataikat külön-külön akarták elfogadtatni.⁵⁹ A kongresszus végén aztán mégis született egy valamennyire előre mutató döntés: az LI Témacsoport Bizottsága (*Steering Committee*) a plenáris ülés napirendjére való felvétel helyett a főtitkár feladatává tette a Memorandumban foglaltak megvizsgálását és a jelentéstételt a szervezetre végrehajtó bizottsága felé, arról, hogy szükséges-e ebben a témában egy nyilatkozat kiadása.⁶⁰ Bár a kérdés utóélete az LI adminisztrációjában nem ismert, Szöllősy Pálnak a vezető svájci liberális napilapban megjelent levele⁶¹ — és más hasonló sajtóhangok — révén a nyugati közvélemény számára is ismertté lett a Ceaușescu-rezsimnek a romániai magyarságot sújtó intézkedéssorozata. Ez egyúttal megalapozta a romániai kisebbségek helyzetének állandó felszínen tartását az LI fórumain.

A Magyar Csoport helyzetének stabilizálódása a Liberális Internacionálé és a száműzött liberálisok szervezetében, 1968–1976

1968. januárjában a Magyar Csoport — egy, az LI központ részére készített beadványa szerint — már szervezeti-személyi bővítésről számolhatott be. A szervezet titkára Mrs. D. E. Finney (Vészy Emőke), elnöke Szöllősy Pál s az aktív tagok között is ismerős neveket olvashatunk.⁶² A következő évben elvi-politikai kérdésben kellett állást foglalniuk: a kezdetben átmenetinek tűnő görög jobboldali katonai diktatúra elől elmenekült görög liberálisok felvétele ügyében kérték ki véleményüket. A CLE megkeresése után Szöllősy körlevélben kérte ki a csoport tagjainak véleményét, s közös állásfoglalásuk szerint a liberális eszme és alapelvek alapján egyaránt el kell ítélni a baloldali és jobboldali diktatúráknak, egyeduralmi rendszereknek a klasszikus polgári szabadságjogok felszámolására, a sajtószabadság megszüntetésére irányuló lépéseit. Ezért a görög csoport felvételét javasolták a végrehajtó bizottságba, de a végső döntés különböző okok miatt későbbre halasztódott.⁶³ Még ugyanabban az évben a Száműzött Liberálisok Bizottsága nevében az EC zürichi ülésén Szöllősy Pál a magyar és a

⁵⁹ Szöllősy Pál iratai. Hámori László levele Szöllősy Pálhoz, 1965. október 5.

⁶⁰ Szöllősy Pál iratai. Bejczy Antal levele Szöllősy Pálhoz, 1965. október 24.

⁶¹ Die ungarische Minderheit in Siebenbürgen. Neue Zürcher Zeitung 144 (1966. október 7.), a levél aláírójaként a Száműzött Liberálisok Magyar Csoportja szerepelt.

⁶² Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál jelentése az LI CLE Hungarian Group EC tagjairól: Halász Iván, Kőszegi Rudolf, Pétery Zoltán, Szilassy Sándor, továbbá Unger László (1935) közgazdász. Utóbbi a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem külkereskedelmi szakának hallgatója 1953–1956-ig. Svájci emigrációja első éveiben a Nyugatra menekült Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége (angol nevének rövidítése: UFHS), majd MEFESZ vezetőségének tagja, 1964–1965-ben az UFHS elnöke. A St. Galleni Kereskedelmi Főiskolán (később Egyetem) tanult, 1962-ben üzempozitív gazdaságból, a genfi egyetem bölcsész karán francia nyelvből, majd 1966-ban nemzetközi gazdaságból Masters diplomát szerzett. Vállalati közgazdászként a genfi gyógyszer- és vegyi iparban dolgozott.

⁶³ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál és Nenad Petrović levélváltása 1969. január 17., március 7., április 10.

kelet-európai helyzetről, Adil Zulfikarpašić a jugoszláviai állapotokról számolt be, s az ülés alkalmat adott arra, hogy a CLE az LI felsőbb fórumain is hallassa a hangját.⁶⁴

A magyar csoport minden liberális gondolkodású emigránst szívesen fogadott soraiba. Néha azonban teljesen irreális elképzelésű személyek jelentkezésével kellett foglalkozniuk. Mészöly Loránd 1970-ben az egy évvel korábban megalakult, s kéréséletűnek bizonyult „Nyugat-Európai Magyar Társaság”⁶⁵ nevében jelezte csatlakozási szándékát az LI főtitkárán keresztül. Az emigráns politizálás kereteit félreismerő, a vezetést tömegrendezvények ötletével, zavaros politikai kapcsolataival terhelő, szüntelenül magyar liberális pártot szervezni akaró, a nyugatnémet liberális párt (FDP) pénzügyi támogatására hivatkozó volt katonatiszt sok fejtörést okozott a Magyar Csoport vezetésének. Felkérték, hogy megbízható magyar liberálisokból szervezzen az NSZK-ban emigráns csoportot, de ez eredménytelen lett. Sok töprengés után a magyar csoport társult tagjává (*associate member*) fogadta, a rendes tagság jogai nélkül. Ilyen minőségben az LI 1971. évi zürichi kongresszusán a CLE magyar képviselői (Kőszegi, Szöllősy) mellett megfigyelőként szerepelt. Miután tovább folytatta a nyugati liberálisok előtt a magyar liberális csoport tekintélyét lejárató szereplését, távozásra bírták.⁶⁶ A kongresszuson sikert értek el azzal, hogy az Egyesült Királyság belépését követően az LI üdvözölte az Európai Közösség bővítését és kifejezte, hogy az EK kapuja nyitva kell, hogy álljon azon országok előtt is, amelyek jelenleg a belépésben akadályoztatva vannak. Bár a CLE elsősorban Kelet-Közép-Európa elnyomott népeire gondolt, a nemzetközi sajtókonferencián az LI nevében Giovanni Malagodi az olasz liberális párt főtitkára a kétszer is feltett kérdésre csak dél-európai országokat (Spanyol- és Görögország, Portugália) említett. Nem csak ebben a kérdésben volt eltérés a kongresszusi küldöttségek között, hanem a Szovjetunióval folytatott enyhülési politika eredményessége és célja kérdésében is megoszlottak a vélemények. A CLE tagjai a túlzott várakozásokat igyekeztek leűteni és rámutattak, hogy Kelet-Közép-Európában nem látszanak a belső demokratizálódás jelei.⁶⁷ Az 1972. évi párizsi konferencián Kőszegi Rudolf⁶⁸ és Auer Pál,⁶⁹ Magyarország volt párizsi követe képviselte a Magyar Csoportot, Auer volt a delegáció vezetője. A veterán politikus — akinek a felfogása szerint az 1945 utáni Független

⁶⁴ Szöllősy Pál iratai. Nenad Petrović levele Szöllősy Párhoz, 1969. december 1. – Adil Zulfikarpašić (1921–2008): bosnyák politikus. Boszniában a németellenes felszabadítási mozgalomban harcolt, majd a Tito vezette koalíciós kormányban a kereskedelmi miniszter helyettese volt. Rövidesen emigrált, Svájcban telepedett le. Csatlakozott a Liberális Internacionáléhoz. Bosznia-Hercegovina függetlenedése után hazatért és bekapcsolódott a politikai életbe.

⁶⁵ 1969-ben Heidelbergben megalakított magyar emigráns szervezet. Vezetője Mészöly Loránd katonatiszt szovjet hadifogsága után 1956-ban menekült Nyugat-Európába, s könyvélőként helyezkedett el az NSZK-ban. A szervezet két éves működés után befejezte tevékenységét.

⁶⁶ Szöllősy Pál iratai. Vernon Dawson LI főtitkár és Szöllősy Pál levélváltásai, 1970. augusztus 4., október 12., október 17.

⁶⁷ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Vészy Emőkéhez, 1971. november 19.

⁶⁸ Kőszegi Rudolf (1922–2012): vegyész-mérnök. Magyarországon érettségizett, 1946-ban a zürichi Eidgenössische Technische Hochschule (ETH) elvégzése után szerzett doktori fokozatot. A Geigy gyógyszeripari gyár vegyész-mérnöke Bázelen, majd a cég jogutódjának, Ciba-Geigy ausztriai, később braziliai fióküzemének igazgatója volt nyugdíjazásáig.

Kisgazdapárt tulajdonképpen liberális párt volt — mint a *Hungarian Group* tiszteletbeli tagja – másodmagával jegyezte azt az előterjesztést, hogy az Európai Biztonsági Konferencia (EBK) hatálya a szovjet érdekszférában lévő kelet-közép-európai országokra is terjedjen ki. Úgy vélték, hogy a valódi enyhülésnek belső demokratizálódással és az emberi jogok erősítésével kell együtt járnia ezekben az országokban. Óva intettek attól, hogy a *détente* oltárán feláldozzák Kelet-Európát azzal, hogy az EBK keretén belül nemzetközileg szentesítik a Szovjetunió kelet-közép-európai térhódítását. A közgyűlési határozatba a javaslat egy része be is került.⁷⁰

Mint említettük, előfordult, hogy a CLE tagjainak együttműködése megbicsaklott, így volt ez a Firenzében 1971-ben megrendezett kongresszuson, amikor a lengyel csoport azt javasolta, hogy a CLE-t vegyék fel a Európai Közöség liberális pártjainak szövetségébe (*Federation of the Liberal Parties of the European Community*), amit még az Európai Közösséghez nem tartozó államoknak az emigránsok ügyével szimpatizáló liberális küldöttségei is elutasítottak.⁷¹ Az 1973. évi luxembourgi közgyűlésen a CLE magyar csoportját három (Szöllősy, Halász és Kőszegi) képviselték. Itt egyöntetűen támogatták a benyújtott lengyel határozati javaslatot, amely a helsinki biztonsági konferencia támogatásának feltételeként a szovjet elnyomás alá került országok önrendelkezési jogának elismerését jelölte meg, s elítélte a szovjet befolyás alá került országok korlátozott szuverenitását rögzítő ún. Brezsnyev-doktrínát. A határozati javaslat lényeges részét a kongresszus 2. napirendi pontja (*European Security*) feletti határozatba is felvették.⁷² Az 1975. évi edinburghi kongresszuson a brit delegáció, a CLE tagjaival egyeztetve, egy albizottság megalakítását javasolta, amely a Helsinki Egyezménynek az eszmék és személyek szabad mozgására vonatkozó ún. harmadik kosarának alkalmazását figyelje, s jelentesen az LI következő kongresszusán minden tudomására jutott esetet, ahol személyek üldöztetésnek vannak kitéve vagy megtagadják jogukat országuk szabad elhagyására. E bizottság felállítására, a CLE két küldöttének részvételével tett javaslatot az EC elfogadta.

1975–1976-ban, az LI alapításának 30. évfordulóján sokat foglalkoztak a szervezet jövőbeni szerepével. Az 1976-ban Giovanni Malagodi elnökletével — és a CLE részéről Nenad Petrović részvételével — felállított bizottság javaslatait az LI jövőjére nézve a következő évben hozták nyilvánosságra. A kérdés fellelítését az Európai Unió Liberális és Demokrata Pártjai Szövetségének létrehozá-

⁶⁹ Auer Pál (1885–1978): ügyvéd, diplomata. Jogi tanulmányait Budapesten, Párizsban és Berlinben folytatta, majd ügyvéd a magyar fővárosban. 1943-tól a Független Kisgazdapárt tagja, 1945–1946-ban nemzetgyűlési képviselő, 1945-től a Nemzetgyűlés külügyi bizottságának elnöke, 1946-tól párizsi magyar követ, Nagy Ferenc lemondása után, 1947-ben távozott a követség éléről. Párizsban maradt, ahol tevékeny szerepet vállalt a Magyar Nemzeti Bizottmány és utódszervezete munkájában, az emigrációs politikában.

⁷⁰ Szöllősy Pál iratai. Auer Pál levele Szöllősy Pálhoz, 1972. október 5. LI/72/106. dokumentum.

⁷¹ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Vészy Emókéhez, 1974. október 12.

⁷² Szöllősy Pál iratai. 1973 Congress of the Liberal International.

⁷³ Szöllősy Pál iratai. Report on the Future of the Liberal International (LI / 77 / 3).

⁷⁴ Szöllősy Pál iratai. Kőszegi Rudolf levele Nenad Petrović CLE titkárnak. 1976. január 21.

sa is indokolta. A bizottság arra a megállapításra jutott, hogy a két szervezet célja és működési területe nem azonos. A Liberális Internacionálét nem megszüntetni, hanem inkább erősíteni kell, főként nemzetközi vonatkozásban, mert tevékenysége a közvélemény szemében nem eléggé ismert. Jövőbeni fontos feladatai között jelölték meg, hogy mindenütt segítsen a liberális eszmék képviselőinek, ahol a liberális demokrácia alapelveit megsértik, és e tekintetben különös súllyal essen latba a CLE képviselőinek véleménye is.⁷³ 1976. január 16–17-én az LI EC ülésén Kőszegi Rudolf javaslatára a CLE 3 tagját: Sirc jugoszláv (szlovén), Terras észt és Szöllősy Pál magyar küldöttet választották meg a helsinki „harmadik kosár” végrehajtását felügyelő albizottságba.⁷⁴ Az 1976. évi brüsszeli kongresszuson Halász Iván és Ljubo Sirc is felhozta az emberi jogok változatlan semmibe vételét Délkelet-Európában, a helsinki egyezmény rendelkezéseinek megsértésével. Az LI jövőjével részletes foglalkozott, amely szükségesnek tartotta a kelet-európai helyzetnek, valamint a helsinki egyezmény gyakorlati megvalósításának szigorú megfigyelését, és szoros kapcsolatok kiépítését szorgalmazta a vasfüggöny mögötti országokban olyan személyekkel, akik érintettek az emberi jogok előmozdításában.⁷⁵ Ekkoriban merült fel az a gondolat, hogy a CLE változtassa meg nevét. Ebben maga a CLE-titkár és a Magyar Csoport egyes tagjai is előnyt láttak, ha az a világszervezetben képviselt szerepük erősödéséhez vezetne. Az addiginak a javasolt *Committee of Free Liberals from Central and Eastern Europe* (Közép és Kelet-európai Szabadelvűek Bizottsága) névre változtatását azonban többen elleanzték – köztük Szöllősy is, aki a földrajzi elhatárolódás ily módon történő rögzítésével az LI-ben való elszigeteltségük további veszélyére figyelmeztetett.⁷⁶ (A terv végül nem valósult meg.) Elvetélt ötlet maradt egy orosz emigránsokból álló liberális csoport csatlakozása is a CLE nemzeti csoportjaihoz.

A Magyar Csoport a hidegháború utolsó éveiben, 1977–1989

Az 1978. szeptember 28. és 30. között Zürichben tartott kongresszuson a CLE négy küldöttel, köztük két magyar delegátussal (Szöllősy Pál és Unger László) képviseltette magát. A kongresszus fő témája ugyan gazdasági volt: Nyitott piacgazdaság egy liberális demokráciában (*Open Market Economy in a Liberal Democracy*), de részletesen foglalkoztak az emberi jogok helyzetével is a világban. A brit delegáció határozati javaslata elítélte a szovjet kormányt, mert a megkötött szerződéseket is semmibe véve büntetőeljárást indított azok ellen, akik a szovjetek által is aláírt helsinki egyezmény alkalmazását követelték hazájukban. A javaslathoz a CLE magyar és lengyel csoportja nevében Szöllősy módosító indítványt nyújtott be, mely szerint az LI ne csak a szovjet, de a többi kelet-európai kormánynak a helsinki egyezményt sértő, elnyomó politikáját is ítélje el. A javaslatot alapos vita után a kongresszus határozattá emelte.⁷⁷ Az

⁷⁵ Szöllősy Pál iratai. LI/76/35, September 1976, 6. old. d. pont.

⁷⁶ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Nenad Petrović CLE titkárhoz, 1976. december 21.

⁷⁷ Wege der Freiheit in Politik und Wirtschaft. Rede Bundesminister Lambsdorffs- Olympiade 1980 und Dissidentenverfolgung. Wietere Resolutionen. Neue Zürcher Zeitung 156 (1978. október 2.) 17–18.

1979. október elején a kanadai Ottawában tartott kongresszuson Sonkodi László,⁷⁸ a kanadai kormány közgazdásza vállalta a magyar képviselet ügyét. Az LI ekkor nyitott igazán a latin-amerikai országok felé, és ismét foglalkozott az emberi jogok kérdésével, kivált a kelet-közép-európai államokban.⁷⁹ 1981. január 30–31-én az EC ülésén Halász Iván képviselte a CLE Magyar Csoportját. A végrehajtó bizottság részletesen foglalkozott a kelet-európai helyzettel, főleg a lengyelországi eseményekkel; teljes szolidaritását fejezte ki a *Solidarność* mozgalommal, együttérzését a lengyel nép bátorsága iránt, és elutasított minden, bárholnan érkező külső beavatkozási kísérletet.⁸⁰ Ezt a határozatot az 1981 szeptemberében Rómában tartott kongresszus is megerősítette.⁸¹ Az 1983. április 8–9-én Bécsben tartott EC ülésen a CLE részéről Kőszegi Rudolf volt jelen. Az ülés azért volt a Magyar Csoport számára különösen fontos, mert így alkalma volt kiosztani a delegátusok között — a főtítkár támogatásával — az *Ellenpontok* c. romániai magyar szemizdat kiadvány 1982. szeptemberi memorandumának rövidített angol fordítását, mely felhívta a szabad világ politikusainak figyelmét az erdélyi magyar kisebbség identitását veszélyeztető elnyomásra és a beolvasztási politikára. Különösen a svájci és német delegátusok érdeklődtek a memorandum tartalma iránt, amelyről a nyugati sajtó is beszámolt.⁸² Az LI — érvelésük szerint — hatásköri hiány miatt nem tudott közbelépni, hiszen sem Magyarországon, sem Romániában nem létezett liberális párt.⁸³

Az 1980-as években a magyar csoport személyes részvétele az LI és a CLE munkájában csökkent. Rendszeres kapcsolatot tartottak viszont az Internacionálé illetékeseivel levelezés, telefonok útján. Margaret Burnett, az LI titkárságának vezetője értesítette a csoport vezetőjét a fontosabb eseményekről, a CLE titkára minden esetben kikérte véleményüket, amikor a CLE nevében határozatot kellett hozni vagy az LI valamely határozatához állást foglalni.

Így történt, amikor a torontói kongresszuson az LI alapokmányának módosításáról tárgyaltak, majd amikor az újonnan alakult litván csoport felvételét kérte a CLE-be.⁸⁴

Az 1986. október 2–4-ei hamburgi kongresszus elfogadta az LI — az alapelvek tekintetében változatlan — módosított „Alkotmányát”. Ez megerősítette a liberális száműzöttek bizottságának (*Committee of Liberal Exiles*) státusát, de képviseletét az LI közgyűlésén 10 szavazati joggal rendelkező delegátusra és a végrehajtó bizottságban 2 teljes jogú tagra korlátozta.⁸⁵ (A korlátozást el kellett fogadni, miután a CLE gyakran ennél kevesebb tagot tudott delegálni a

⁷⁸ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Sonkodi Lászlóhoz, 1979. augusztus 23. Az ismeretség 1961-ből, Szöllősynek a *London School of Economics*-on folytatott tanulmányai idejéből származott.

⁷⁹ Szöllősy Pál iratai. Nenad Petrović CLE titkár levele Szöllősy Pálnak, 1979. október 11.

⁸⁰ Szöllősy Pál iratai. Minutes of 107. meeting in Brussels, LI/81/8, 3.

⁸¹ Szöllősy Pál iratai. Nenad Petrović CLE titkár levele Szöllősy Pálnak, 1981. szeptember 29.

⁸² Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Nenad Petrović CLE titkárhoz, amelyben kéri közbenjárását Urs Schöttli főtítkárnál, hogy az ülés jegyzőkönyvének ezt a részét pótolják, 1983. május 15.

⁸³ Szöllősy Pál iratai. Kőszegi Rudolf levele Szöllősy Pálhoz, 1983. április 11.

⁸⁴ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levelei Nenad Petrović CLE titkárhoz, 1983. június 8., augusztus 21., 1987. január 18.

⁸⁵ Szöllősy Pál iratai. Constitution – Approved by the Hamburg Congress 1986, 17. (e) és 23. (d) pont.

gyűlésekre.) A magyar csoport — a CLE nevében — ismételten az LI döntéshozóihoz fordult, alkalmanként angol, holland és finnországi delegátusok közvetítésével, állásfoglalásukat kérve a romániai Ceaușescu rezsimnek a kisebbségeket egyre brutálisabban elnyomó politikájával szemben. A helyzet az LI vezetői számára akkor igényelt intézkedést, amikor bejelentették az ún. szisztematizálási programot, 8000 falu felszámolását, lakosságuk „agro-ipari komplexumokba” történő telepítését. Az LI tényfeltáró küldöttséget jelölt ki, melynek beutazását a román hatóságok először engedélyezték, majd megtagadták. 1988 szeptemberében a pisai LI kongresszus kemény hangú határozatot hozott a román rezsimmel szemben, mely mindenben megfelelt a magyar csoport elvárásának. A határozat utolsó pontjában felhívja a világ kormányait, hogy tiltakozzanak a román hatóságok elnyomó intézkedései ellen.⁸⁶ Az előző évinél még továbbmentek 1989-ben a romániai helyzetre való reagálás érdekében. Felhívták a helsinki egyezményhez csatlakozott országok figyelmét, hogy vizsgálják meg alaposan az emberi jogok tiszteletben tartásának helyzetét Romániában és kezdeményezzenek erről tárgyalásokat a román hatóságokkal. Az 1989. évi párizsi kongresszuson pedig felhívást intéztek a kormányokhoz, hogy a romániai helyzet fennmaradásáig ne kössenek kereskedelmi vagy más egyezményt Romániával s gyakoroljanak fokozott nyomást a román kormányra.⁸⁷

1989–1993: az LI és a kelet-közép-európai átalakulás; a CLE megszűnése

A CLE Magyar Csoportja figyelmét — hasonlóan a világszervezet funkcionáriusaihoz — már csak a személyes érintettségénél fogva is a magyarországi politikai helyzet gyors változása keltette fel. Az LI vezetői — elsőként felismerve, hogy Magyarország döntő politikai változások előtt állhat — 1988. decemberben az LI Iroda révén egy tanulmányi csoport kiküldését határozták el. A terv gyakorlati kivitelezésében, az LI megfigyelői státusában lévő *National Democratic Institute for International Affairs (NDI)*, az amerikai Demokrata Párt politikai intézete vállalt részt s anyagilag fedezte a költségeket. 1989. január 16-ai memorandumukban már a tervezett magyarországi út hátterét és célját is összefoglalták. A Magyar Csoport támogatta az elképzelést és felajánlotta tevékeny részvételét az út sikeres megszervezése érdekében is. Az LI elfogadta a segítséget, de óvatosságból a hivatalos látogatást előkészítő titkársági delegációba nem jelöltek emigráns magyar liberális képviselőt.⁸⁸ A kedvező benyomások után 1989. májusban az LI elnöke vezetésével 10 tagú hivatalos küldöttség érkezett a magyar fővárosba, ahol a kormány és az állampárt vezetőivel folytattak tárgyalásokat. Nem hivatalos minőségben a Magyar Csoport vezetője is részt vett az öt ellenzéki párttal, csoporttal és egy független szakszervezeti

⁸⁶ Szöllősy Pál iratai. (1988 Congress Pisa – Resolutions, p. 12, IX Rumania).

⁸⁷ Szöllősy Pál iratai. (Human Rights in Romania – Speech delivered at the Liberal International Congress; Congress Paris 1989: X Abuse of Human Rights in Rumania)

⁸⁸ Szöllősy Pál iratai. Susan Johnson, az LI Titkárságának vezetője (director) és Szöllősy Pál levelezése, 1989. január 28., 1989.február 3. Ugyanott a titkársági küldöttség jelentése : Conclusion and recommendation of prepatory visit to Hungary 27th April– 1st May 1989.

szövetség képviselővel lezajlott tárgyalásokon. Szerepe volt abban is, hogy Madeleine Albright, a későbbi amerikai külügyminiszter és Urs Schöttli, az LI elnökhelyettese kedvező benyomásokat szerzett egy vidéki MDF szervezet látogatása során a reform erők céljairól, elképzeléseiről. Ennek hatására rövidesen az LI történetéről jelent meg írás a legnépszerűbb ellenzéki folyóirat hasábjain.⁸⁹ A hivatalos delegáció jelentésében a demokratikus ellenzéki erők támogatását, képviselőinek liberális nemzetközi rendezvényekre, az LI kongresszusára történő meghívását javasolta s ezt a megállapítást a Magyar Csoport tevékenysége központi elemévé tette. Az 1989. évi párizsi konferencián az SZDSZ, az MDF és a Független Kisgazdapárt képviselői a jelen lévő magyar emigránsok véleménye szerint „kitűnően léptek fel.”⁹⁰ A Magyar Csoport vezetése már 1989. novemberben úgy látta, hogy a magyarországi reformoktól nincs visszalépés, az eddigi reformintézkedések és a Magyar Köztársaság kikiáltása valóban fordulópont lehet az átalakulás terén.⁹¹ Emellett rámutattak arra is, hogy a magyar átalakulás még nem zökkenőmentes, s fontos lesz az 1990. évi választásokra delegált LI –NDI megfigyelőket olyan északi és keleti területekre küldeni, ahol még erős az állampárt helyi hatalma és befolyása. A Walter Mondale, korábbi amerikai alelnök vezette megfigyelőcsoportot végül az ajánlott területekre összpontosították.⁹²

1990 októberében a finnországi Espooban megrendezett kongresszuson meghívottként az SZDSZ és a Fidesz képviselője mellett a szlovákiai magyar liberálisokat tömörítő „Együttélés” Mozgalom küldöttei is megjelentek, akik öt-ötpercet kaptak pártjuk bemutatására. Az SZDSZ és Fidesz — egyelőre — meghívott vendégként vett részt a tanácskozáson, amelyen az Együttélés a Magyar Csoport ajánlására felvételét is kérte az LI-be. Ugyanekkor került sor a zsilvölgyi bányászok bukaresti zavargására is, amikor a liberális román párt (Nemzeti Liberális Párt) helyiségeit feldúlták és ellenzéki politikusokat bántalmaztak. A kongresszuson az amerikai *National Democratic Institute* nevében beadott határozati javaslat a kelet-közép-európai változásokkal felszínre tört, már leküzdöttnek vélt etnikai ellentétekkel és nacionalista törekvésekkel szemben a kisebbségvédelem egyéni emberi jogaira, mint önvédelemre hivatkozott. A CLE Magyar Csoportja nem tartotta elegendőnek az egyéni emberi jogokra való hivatkozást. A módosítás szerint az őshonos kisebbségek kollektív jogait is meg kell védeni, amit a kongresszuson szavazásra jogosultak többsége elfogadott.⁹³

A CLE Magyar Csoportja — érzékelve a hazai politizálás szabadságának kiszélesedését és az emigráns politikai élet kereteinek gyökeres megváltozását — 1990. június 15-én korábbi nevét az LI Magyar Csoportja (*Hungarian Group of Liberal International*) névre változtatta.⁹⁴ Korábbi politikájának megfelelő-

⁸⁹ Urs Schoettli: A Liberális Internacionálé. Hitel 2. (1989. október 18.) 60–62.

⁹⁰ Szöllősy Pál iratai. Kőszegi Rudolf levele Szöllősy Pálhoz. 1989. október 23.

⁹¹ Szöllősy Pál iratai. The 23rd of October 1989 in Hungary. Point of no Return. LI Newsletter 1989. November

⁹² Szöllősy Pál iratai. J. Brian Atwood, az NDI képviselőjének levele Szöllősy Pálhoz, 1990. március 9. valamint az LI 1990. évi konstanzi kongresszus határozatai.

⁹³ Szöllősy Pál iratai. Congress 1990 – Amendment 17 to Resolution IX.

⁹⁴ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Susan Johnson, az LI Titkárságának vezetője (director) részére, 1990. június 19.

en elősegítette a már korábban LI tagságra ajánlott Együttélés és a Fidesz szlovákiai magyar társszervezete, a Független Magyar Kezdeményezés közötti együttműködés kialakítását, amelynek döntő szerepe volt abban, hogy 1992-ben az LI kongresszusa mindkét szervezet felvételi kérelmét pozitívan bírálta el. Az etnikai kisebbségek helyzetével a Liberális Internacionálé 1991-ben Luzernban megrendezett kongresszusa főtémájában foglalkozott, ami a Magyar Csoport jelen lévő tagjai és magyar liberális pártok valamint a két szlovákiai magyar párt képviselői meglepedésére történt, miután a kongresszus ismét elfogadta az etnikai kisebbségek *kollektív* jogainak elvét. Az LI Emberi Jogok Bizottságának 1991. november 30-ai ülésén döntöttek arról, hogy kisebbségvédelmi kérdések intézését ezután a londoni Kisebbségi Jogok Csoportjával (*Minority Rights Group*) koordinálják. Ez a döntés a magyar álláspont szerint azt is igazolta, hogy a kisebbségek védelmét nem lehet csupán az (egyéni) emberi jogok szemszögéből kezelni. Miután az LI 1991-ben az SZDSZ-t felvette megfigyelő tagjai sorába, a Fidesz — amely akkor még kivárt — 1992-ben mindjárt rendes tagként kérte felvételét, amelyet a Mainzban tartott kongresszus jóvá is hagyott.

A kelet-közép-európai politikai változások további felgyorsulása kikényszerítette az Internacionáléban tömörült eddig emigráns nemzeti csoportok jövőbeni szerepének újragondolását. 1989 nyarán először a jugoszláv csoport szlovén tagozata vetette fel az átalakítás gondolatát. Vezetőjük szükségesnek tartotta az otthoni, szlovéniai liberálisok bevonását csoportja tagjai közé úgy, hogy az így bővített csoport az LI tagja maradjon, nevéből a „száműzött” („*exiles*”) jelző elhagyásával. A tervzetnek ellene volt a Magyar Csoport, mert elsietettnek vélte s azt az LI-n belül 40 éven át fenntartott státus feladásának vagy veszélyeztetésének tartotta.⁹⁵ (Óvatosságra intett az észk csoport esete, amely egyesült az Észtországban újra megalakult Liberális Demokrata Párttal, s ilyen néven kérte rendes tagként való felvételét az LI-be. Ám az 1991. szeptemberi luzerni kongresszuson csak megfigyelői státust kapott.)

Természetesen 1989 nyarától a CLE magyar csoportja is kereste az együttműködést magyarországi liberális erőkkkel, de az Ellenzéki Kerekasztal kilenc pártja közül több, és további három újonnan alakult párt is liberálisnak vallotta magát, ki kellett várniuk, mely párt(ok) működése látszik leginkább összhangban lévőnek az LI liberális alapelveivel.⁹⁶ 1991 folyamán kapcsolatba léptek az SZDSZ, a Fidesz és az MDF „liberális műhelyének” képviselőivel. A CLE Magyar Csoportjában az a vélemény kerekedett felül, hogy nyugati példa alapján a *Liberális Internacionálé Magyarországi Csoportját* hozzák létre a hazai liberális pártok néhány független gondolkodású prominens képviselője, akár pártonkívüli szabadelvű személyiségek és a CLE magyar csoportja tagjainak részvételével. Úgy gondolták, hogy a csoportnak pártokon felül kellene állnia, inkább összekötőként és az LI alapelveinek propagálóiaként kellene szolgálnia a liberális gondolat érvényesülését a magyar politikában. A pártokon felül

⁹⁵ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Nenad Petrović CLE titkárhoz. 1989. szeptember 20.

⁹⁶ Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Urs Schoettli, az LI alelnöke és Susan Johnston titkárságvezető részére. 1989. július 15.

álló, azoktól független magyar liberális csoport megalakítása azonban nem sikerült. A Fidesz és az SZDSZ érdeklődése időközben lecsökkent — mindkét párt az LI rendes tagja lett valamint a Friedrich Naumann Alapítvány budapesti irodájának — ami az eredeti elképzelés keretét adta volna – új vezetése más feladatokat kapott németországi megbízóitól. Ilyen körülmények között az LI CLE Magyar Csoportja kevés számú magyarországi liberális aktív közreműködésére számíthatott s nem tudott egy önálló, életképes csoportot szervezni, mely megfelelt volna az LI-tagság feltételeinek. A Magyar Csoport fennmaradásának kérdését a Liberális Internacionálé vezetésében történt szemléletváltás pecsételte meg végérvényesen. Julius Maaten főtitkár 1993. szeptember 17-ei levele a CLE titkárához már előjele volt a későbbi végleges döntésnek. Ebben jelezte, hogy az LI Irodája az utóbbi évek „drámai” politikai változásai, a kelet-európai liberális pártok szabad működése miatt a korábban számúzott liberálisokat képviselő csoport további létjogosultságát megszüntnek tekinti. Ész és magyar kísérletek is történtek a nemzetközi szervezet döntéshozóinak meggyőzésére, azzal, hogy hagyják meg státusukat még 2–3 évi átmeneti időre. 1993. novemberben a szokásos konferencia helyett a magyar fővárosban liberális világtalálkozót (*World Conference*) rendeztek, amelyen az LI magyar csoportját Kőszegi, Szöllősy és Ungár György budapesti ügyvéd képviselte. A kongresszus egyik szünetében az LI német elnöke közölte velük, hogy a határozatuk értelmében a csoportnak a következő évtől be kell szüntetnie a működését. Formálisan Otto Lambsdorff elnöknek a CLE titkárához írott 1994. május 5-ei levele vetett véget a Committee of Liberal Exiles s az abban tevékenykedő emigráns liberális csoportok történetének. A köszönőlevél rögzítette, hogy a CLE befejezte hivatalos működését.

EPILOGUS

A magyar liberális politikai eszmék további képviselőit 1949 nyarától Magyarországon nem volt lehetőség. Néhányan a több százezer külföldre menekült honfitársunk közül — többségében az 1956-os forradalom után Nyugat-Európa különböző országaiba kerülve — képviselték a Liberális Internacionálé különböző szervezeteiben a szabad és független Magyarország ideálját. Az LI magyar tagjai kötelességüknek tartották, hogy a létszám és a befolyás szempontjából legkisebb világszervezetben is hallható legyen a szabad Magyarország és a határon túli magyar kisebbségek hangja. A csoport arra vállalkozott, hogy munkatársai Nyugat- és Észak-Európában, sőt egyes esetekben, Kanadában és az USA-ban is, az LI kongresszusain, fontosabb grémiumaiban, rendezvényein képviseljék a szabad Magyarország gondolatát. Az LI nem tudott a szovjet érdekszféra országainak helyzetén változtatni. A csoport tagjai azonban elérték céljukat hogy ébren tartsák a szabad világ figyelmét a szovjet elnyomás alatt álló országok ügyében. Sikeresen oda hatottak, hogy az LI folyamatosan foglalkozott az emberi jogok helyzetével, Emberi Jogi Bizottságot állított fel, majd a világ kormányaihoz intézett sorozatos felhívásokkal elítélte a romániai kommunista diktatúrát. Aktivitásukkal elősegítették, hogy az LI foglalkozott a kisebbségek jogaival, és meggyőzték a delegátusok többségét a kisebbségek kol-

lektív jogai tekintetében is. A magyar csoport kérésére az LI külön figyelmet fordított a csehszlovákiai magyar kisebbségre és pártjaira; támogatásuk nyomán felvette mind a két szlovákiai magyar liberális pártot megfigyelőként. Létszámuk és a hazai politikai élettől való kényszerű elszakadásuk miatt azonban nem sikerült elérniük, hogy Magyarországon létre jöjjön egy független liberális csoport.

THE HUNGARIAN GROUP OF THE LIBERAL INTERNATIONAL 1949–1994
Hungarians in an International association

by Szabó Róbert
(Summary)

After World War II, from 1947 the international organisations of the political parties were reestablished. At the founding session of the Liberal International, formed earliest, Hungary was represented by an emigré diplomat. After the summer of 1949 there remained no room in Hungary for the representation of liberal ideas. It was some among the hundreds of thousands of Hungarian emigrés, mostly driven after the Revolution of 1956 to various countries in Western Europe, who continued to endorse the idea of liberalism and of a free and independent Hungary in the different branches of the Liberal International and the Hungarian Group of the Committee of Exiled Liberals. The members of the group represented the idea of a free Hungary at congresses and other major events organised by the LI in Western and Northern Europe, Canada and the US, as well as in the major leading bodies of the organisation. They attained there their chief goal, namely to maintain the attention of the free world in the matter of the countries under the Soviet yoke. They ensured that the LI should deal continuously with the situation of human rights, and even set up a Committee of Human Rights which condemned the Romanian Communist Dictatorship by repeated manifestos directed to the governments of the world. Their activity yielded fruit in that they managed to convince the majority of the delegates in the LI of the importance of collective rights for the national minorities. Yet, on account of their small number and isolation from political life in Hungary, they failed after the fall of the communist regime to establish in Hungary an independent liberal group. They suppressed activity abroad as well, upon a decision of the LI itself, after political conditions in Hungary had moved towards freedom.